

Virksomheden i Åkirkeby 1856-58

Forberedelserne

Den 12. februar 1856 bragtes i den daværende "Bornholms Avis" et lille læserindlæg, "Nogle Ord til Bornholmernes Betænkning". Med det kan man sige, at startskuddet til højskolebevægelsen på Bornholm lød.

Indlægget var undertegnet "K. & D.", og det viste sig snart, at bogstaverne stod for Lucianus Kofod og Philip Rasch Dam.

Det samme indlæg kunne få dage senere læses i en anden avis, ugebladet "Folkevennen". Det fremgår af senere indlæg, at det var skrevet af Dam efter opfordring fra Kofod, da denne ikke på det tidspunkt opholdt sig på Bornholm.

Et fyldigt uddrag af indlægget lyder som følger:

"Allerede i flere Aar have høiere Folkeskoler bestaaet deres Prøve og vundet Almeenhedens Aerkjendelse i andre af Rigets Provindser. Disse Skolers Oprettelse er fremkaldt ved Bondestandens Trang til en større Oplysning og aandelig Uddannelse, end den, som Almueskolen er istand til at yde, inden Udgangen af Confirmant-Alderen, en Trang, som Indførelsen af en friere og folkeligere Regjeringsforfatning har gjort dobbelt følelig. Det maa i vor Tid være bragt til Indsigt og Overbeviisning hos enhver fremadstræbende Mand af Landbostanden, at en vis (og ikke ganske ringe) Grad af Dannelse og Kundskaber maa være en af Hovedbetingelserne for en fri Forfatnings Benyttelse til Statens Held, ligesom ogsaa af særlig Gavnlighed for denne Stands Stilling og Haandtering...

I den senere Tid er Spørgsmaalet om en saadan Skoles Oprettelse her paa Øen bragt paa Bane; og det har viist sig, at Udførelsen af denne Plan kan ventes imødekommet af mange... - Kun med Hensyn til Skolens Væsen, Omfang og Indretning har der viist sig en afgjort Meningsforskjellighed. Nogle ønske den forenet med en egentlig Agerdyrknings-skole; medens Andre mene, at Rønne høiere Realskole maatte kunne

modtage en Omordning, hvorved den, i Forbindelse med dens nuværende Bestemmelse, tillige kunne fyldestgjøre Bondestandens Tarv i Retning af højere Folkeskole".

Indlægget slutter med et ønske om at lodde stemningen, ved at sagen blev gjort til genstand for en nøjere drøftelse.

Og det blev den også - i en kort, men livlig debat. Der kom nogle få indlæg fra andre. Den første¹ skribent stillede sig generelt skeptisk over for tanken med en række spørgsmål, hvori han i det sidste direkte spørger om, hvilken nytte en sådan skole skulle være til. "Det er da vel ikke for at opdanne højtflyvende Landjunkere eller for at danne en politisk Propaganda".

De nærgående spørgsmål foranledigede Lucianus Kofod til i et meget ordrigt indlæg fordelt over tre numre af avisen² at gøre nærmere rede for sagen, og hvor han naturligvis argumenterede kraftigt for oprettelsen af skolen.

Der kom nogle andre indlæg, hvoraf et underskrevet "En bornholmsk Bonde"³ generelt stillede sig positivt og ønskede, at en sådan skole havde eksisteret, da han var ung. Men til at forestå en sådan skole, mente han, det skulle være "en sindig, erfaren omtrent midaldrende Mand", og den betingelse mente han ikke, Lucianus Kofod med sine kun 26 år opfyldte.

Debatten sluttede med et "Gjenmæle i Folkehøjskolesagen"⁴ igen underskrevet K. & D.

Derefter blev der helt stille om sagen - i hvert fald i avisen. Men da der om efteråret dukkede noget op igen, stod det klart, at der var sket ikke så lidt i løbet af sommeren.

Der var gjort forberedelser til dannelsen af et aktieselskab, som på længere sigt skulle rejse penge til opførelsen af en skolebygning, og et betydeligt antal aktier var allerede tegnet.

Der var ligeledes udarbejdet en undervisningsplan for virksomheden, som i første omgang skulle finde

Købmand Dams gård på torvet i Åkirkeby, hvor den første højskole 1856-58 blev holdt. Ved suppleringsvalget til folketinget i 1857 holdt Philip Rasch Dam sin valgtale fra trappen - og blev valgt bagefter. Reprod. efter Dam og Larsen: Åkirkeby 1346-1946.

sted i købmand Dams gård på torvet, som var Philip Rasch Dams hjem. Den ejedes af hans moder, der på femte år sad som enke. Man må naturligvis gå ud fra, at der i løbet af sommeren også var truffet alle andre nødvendige forberedelser, og at man havde sikret sig, at der var et tilstrækkeligt antal elever.

Undervisningsplanen

I begyndelsen af oktober samme år blev der oprettet et nyt blad på Bornholm, "Rytterknægten", udgivet af en M.A.A. Wolff, som i den første tid blev skolens sikre og ivrige talerør. Allerede i bladets 2. udgave den 10. oktober 1856 bragtes Lucianus Kofods formålserklæring og plan for undervisningen.

Om formålet og den overordnede tilrettelæggelse hedder det:

"1. Folkeskolens Formaal skal være: at lede de Unge, der optages som Elever, til en friere Aandsudvikling og en højere Dannelse end den, der kan blive dem tildeelt i Almueskolen - samt ved en efter Elevernes Trang og Tarv afpasset levende Undervisning at uddanne dem til gode og nyttige Medlemmer af Kir-

ke- og Statssamfundet, til dygtige og virksomme Mænd for det praktiske Liv.

2. For saavidt muligt at omgaae de Hindringer for Skolens frugtbringende Virksomhed, der nødvendigviis vilde fremstaae af, at flere paa højst ulige Udviklings- og Kundskabstrin staaende Individuer nøde fælles Undervisning - vil Skolen blive deelt i følgende 2de Afdelinger:

En Elementarklasse, der vil blive at betragte som en reformeret, en tidssvarende Almueskole, bestemt for mindre fremmelige Konfirmerede og for flinke Ukonfirmerede.

En Realklasse, den egentlige højere Folkeskole, for meer fremmelige Konfirmerede".

I nogle flere punkter redegøres der for en del praktisk betonedede ting. I den førstnævnte klasse kunne således optages enhver dannet mands søn, der var fyldt 12 år, såfremt han fandtes egnet (tiden for pigerens videre undervisning var endnu ikke inde). I realklassen blev der kun optaget konfirmerede.

Undervisningstiden var berammet til 7 måneder årligt, fra 1. oktober til 1. maj, og med 6 timer dagligt. To sådanne skoleår skulle for hver af klasserne udgøre ét samlet kursus.

Desuden er der redegørelser for betaling og for moderation for flere sønner samtidigt, for anskaffelse

af bøger m.v. Endvidere nævnes, at der ved slutningen af hvert skolehalvår ville blive afholdt offentlig prøve.

Med hensyn til selve undervisningsplanen skal her kun gengives den for den såkaldte realklasse. Det hedder først, at der ikke alene bygges videre på elementarklassens eller en lignende dannelses grundvold, men nye læregenstande optages også. Det skulle ske således:

1. I Læsning: Oplæsning af poetiske Værker med Forklaring.

2. I dansk Sprog: a. Øvelser i at tale sammenhængende og tydeligt, idet Eleverne skiftevis fortælle en Historie, udtale dem om et eller andet enten selvvalgt eller opgivet Emne. b. Besvarelse af skriftlige Opgaver, Udarbejdelser, til hvilke Eleven selv tilvejebringer Indholdet.

3. Historie: Fuldstændig Danmarkshistorie med tilhørende Forklaring af det Væsentligste af Nordens Mytologi, samt en Oversigt over Verdenshistorien.

4. I Geografi: Den øvrige Jordklodes matematiske, fysiske og politiske Geografi. (Danmarks og til dels det øvrige Europa forudsattes bekendt fra tidligere skolegang eller fra elementarklassen. SAM)

5. Matematik: a. Arithmetikens Begyndelsesgrunde. b. Geometri med særlig Hensyn paa dens Anvendelse i den simple Landmaaling og Bygningskunst.

6. Naturlære: Mekanisk Physik med stadig Hensyn paa dens praktiske Anvendelighed. b. Chemisk Physik tilligemed Agerdyrknings-Chemiens Hovedlærdomme.

7. Naturhistorie, navnlig a. Landpattedyrenes og Fuglenes Zoologi - samt b. Den vigtigste Del af Danmarks og Udlandets Flora.

8. Tegning: Geometrisk, Kaart- og Frihaandstegning.

9. Tillige vil der gives de Elever, som maatte ønske det, Lejlighed til i Realklassen at erholde Underviisning i det tyske og det engelske Sprog.

10. Endelig vil der, om muligt, aabnes Eleverne Lejlighed til i Sommermaanederne at lære Havedyrkning og Træplantning.

Der var således tale om et meget bredt og alsidigt undervisningsprogram, og det blev i det store og hele kendetegnende for højskolernes undervisning langt frem i tiden. Hvis man kaster et blik i undervisningsprotokollen 50 år senere - og sågar 100 år senere - kendetegnes undervisningen også her af den brede alsidighed, og fagene er i vidt omfang de samme.

På ét felt var Lucianus Kofod - og senere Julius Bohn - dog forud for deres tid. Det var fremmedsprogene. De gled ud senere, og der skulle gå mange år, før de igen optrådte på timeplanerne.

Formålsdebat

Men en ting er selve undervisningsfagene, en anden den ånd eller det formål, der lægges i skolevirksomheden.

De to mænd har næppe været ukendte med Grundtvig, og hans skoletanker synes da også at have sat sit præg. Men i det store og hele forekommer det dog mere præget af en almindelig tendens i tiden, der lagde hovedvægten på det samfunds- og erhvervsmæssige.

I det allerførste indlæg af Dam lægger han således vægt på den "Dannelse og (de) Kundskaber (som) maa være en af Hovedbetingelserne for en fri Forfatnings Benyttelse til Statens Held", og han nævner i samme åndedrag gavnligheden for landbostandens "Stilling og Haandtering". Folkestyret var jo endnu kun 7 år gammelt, og generelt ansås landbostanden for den samfundsgruppe, der havde størst behov for mere uddannelse.

Kort efter skolens start følges det samfundsmæssige aspekt op af en højstemt artikel på forsiden af "Rytterknægten" med overskriften "En Vækker"⁵. Artiklen er formelt avisens egen, men det er næppe forkert at antage, at Lucianus Kofod har lagt redaktøren ordene i pennen. Vi plukker et par småstykker, som forekommer karakteristiske.

Om skoleplanen hedder det, at det fremgår, "at denne Højskole vil blive en Vækker; den vil vække det aandigt sovende Folk. Den vil gjøre "de Unge, der optages i den som Elever" til Statsborgere... den vil tilbyde Adgang til at lære Alt at kjende, som er nødvendigt... (for at de) I Tiden kan være til sand Nytte i Raad og Forsamlinger, hvor de offentlige Anliggender diskuteres".

Men det er ikke blot eleverne, der skal vækkes. Ifølge artiklen bestod opgaven i "at vække Alle - Alle af Dvalen - at vække dem straks, ei med Sværdet - nei "Aandens Glavind!" er vor Tids Løsen...", og til dette formål ville der blive holdt offentlige møder hver anden lørdag eftermiddag og aften.

Artiklen slutter med at præcisere, at skolen ikke blot er beregnet på landbostanden, men på det hele Folk, og opfordrer derfor alle til at yde en skærv til det store værk; da vil det engang lyde: "...denne Højskole, blev, var og er: "Statsborgerskabets Vækker!"

Artiklen får nogle dage senere redaktøren af "Bornholms Avis", E. C. Tryde, til i "En Dæmper"⁶ syrligt at bemærke, at det nok ville blive et svært stykke at vække alle af dvalen. Han ville i øvrigt ikke driste sig til "at paastaa at "Alle - Alle" ligge i Dvale eller Søvn er saa dyb i Folkets "politiske Liv" som "Rtk." mener".

Han ville også gerne anbefale skolen og ønske den al held og lykke, men ville se resultater af dens arbejde, før han ellers ville udtale sig. I det hele taget brin-

ger han tingene ned på jorden igen og anbefaler "Vækkeren" at dæmpe sig ned, for at han ikke "skulde kalde halvsovende Folk til et Arbejde de, saalænge Søvnens var i Øjnene, ikke ret forstode at tage fat paa".

De to hovedpersoner

Lucianus Hansen Kofod⁷ blev født den 27/5 1829 på

Lucianus Kofod.

Reprod. efter K. H. Kofoed.

Slettegård i Pedersker, hvor hans moder, Agnethe Margrethe Holm, var tjenestepige og som sådan ugift. Faderen var en skrædder, Hans Kofod Jensen, som forblev ugift. Moderen blev senere gift med en anden skrædder, Christian Peter Marcussen, og de bosatte sig i et jordløst hus i Sømærken, og her voksede den velbegavede dreng op under meget fattige kår. Efter konfir-

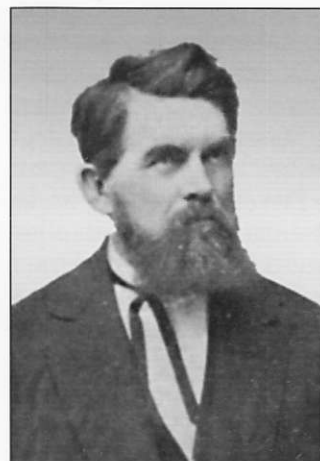
mationen kom også han i skrædderlære, men hans mål var at blive officer. Han gik ind i den bornholmske milits, og da den første slesvigske krig brød ud i 1848, var han korporal.

Det hedder, at den begejstringsbølge, der gik over landet i 1848, også fængede stærkt i Lucianus Kofods let bevægelige sind, og han vedblev alle sine dage at være glødende nationalt sindet. Han meldte sig som frivillig til krigen, var med i felttogene 1848 og 1849, og gjorde sig fordelagtigt bemærket. Senere gennemgik han aspirantskolen for officerer, kom igen i krigstjeneste ved artilleriet og deltog i de blodige kampe om Frederiksstad. Han blev hårdt såret i hovedet af en granatsplint, mistede synet og lå på lazaret i 3 måneder, men han kom sig og genvandt sit syn.

Under opholdet i Sønderjylland havde han stiftet bekendtskab med en dansksindet gårdmand i Angel. Kofods ønske var nu at blive lærer, og gårdmanden lånte ham 150 rigsdaler til at studere for. Han gik i gang med intense selvstudier, og allerede året efter tog han som privatist lærereksamen fra Jelling Seminarium. Han var derefter en tid huslærer, men blev så i 1854 forstander for den nystiftede Gedved Højskole. Om han var det i ét eller to år er usikkert, men i løbet af sommeren 1856 vendte han i hvert fald tilbage til Bornholm, hvor han blev løjtnant i militsen, og som vi har set tog initiativ til oprettelsen af den højere folkeskole.

Philip Rasch Dam⁸ var ¹⁸²³6 år ældre end Kofod, født i Åkirkeby den 4/4 1832 som søn af købmand, avlsbruger og artillerikaptajn Markus Ludvig Dam og dennes hustru, Mette Margrethe, f. Kofoed. Han var således fra barnsben af langt heldigere stillet end sin senere officerskammerat. Det hedder om ham, at han som dreng viste gode evner og hurtigt nemme. Han blev da også som 12-årig sendt til en lille skole i Neksø, hvor han fik videregående undervisning, men eftersom denne kostede penge, blev det ikke ret lang tid. Sine efterhånden betydelige kundskaber fik han derfor mest ved selvstudier, mens han drømte håbløse drømme om at blive uddannet som kunstmaler. Som 17-årig blev han kontorist på byfogedkontoret i Hillerød, idet en byfoged i Neksø flyttede dertil og traf aftale om, at den unge mand skulle følge med. Under opholdet i Hillerød, som varede i to år, fortsatte han sine selvstudier og tog en såkaldt almindelig forberedelseseksamen. Han vendte hjem til Bornholm og blev skriver på byfogedkontoret i Neksø. Der var tale om, at han skulle læse jura, men det tiltalte ham ikke rigtigt, så han valgte i stedet at gå officersvejen. Efter tre år på officerssskolen og afgangseksamen vendte han i 1845 tilbage til fødeøen og blev sekondløjtnant i den bornholmske milits. Det er formodentlig som sådan, han har stiftet det første bekendtskab med Lucianus Kofod.

Som denne meldte han sig som frivillig til krigen i 1848, men han blev først indkaldt i krigens sidste fase i 1850, og kom ikke på noget tidspunkt i ildlinien. Men efter hans eget udsagn medførte oplevelserne i

Philip Rasch Dam.

Reprod. efter K. H. Kofoed.

Sønderjylland med de stærke spændinger mellem dansk og tysk, at han besluttede at gøre noget for sit land ved at gå ind i det offentlige liv og måske engang som ældre mand at blive en af Bornholms folkerepræsentanter, d.v.s. rigsdagsmand. Dette forsæt skulle hurtigt i rigt mål lykkes for ham.

Men foreløbig vendte han i begyndelsen af 1851 hjem til fødeøen igen, og da hans fader døde samme år, blev han bestyrer af avlsbruget. Han gik hurtigt ind i forskellige offentlige sager, og blev som sådan hurtigt en kendt mand. Han blev medlem af et udvalg, der arbejdede for at bevare Bornholms militære særstilling (med militsen, der kun var forpligtet til at gøre tjeneste på Bornholm), og som sådan anbefalede han Lucianus

Kofods ansættelse som løjtnant. Det blev begyndelsen til deres nære samarbejde om højskolevirksomheden.

De var imidlertid meget forskellige. Kofod var impulsiv, begejstret, følelsesmæssigt let bevægelig, havde store visioner, var retorisk og digterisk begavet, en kompromisløs debattør om ting, der stod hans hjerte nær, specielt det nationale.

Dam var derimod den rolige og besindige, en mand uden de mange og store ord, men utvivlsomt nok så tungtvejende, når han udtalte sig. Han var den nøgterne og jordbundne, der mest var orienteret mod de reale kundskabsfag, mens Kofod var mere orienteret mod det historiske, det sproglige og litterære m.v.

Deres forskellighed medførte da også på længere sigt, at de gik hver sin vej, både politisk og menneskeligt.

Skolevirksomheden

Skolen begyndte sin virksomhed den 27. oktober 1856 med 22 elever⁹, forsinket i 4 uger på grund af den sildige høst¹⁰.

De 22 elever den første vinter må betegnes som en lovende begyndelse. Men det blev ved begyndelsen; vinteren efter blev det kun til 12 elever. I Philip Rasch Dams efterladte optegnelser findes en liste på netop 12 elever¹¹, så det er nærliggende at antage, at det var dem, der var på skolen 1857-58. Det var følgende:

P. Hermansen, Kattesletsgård, Bodilsker, Kofod, Ågård, Pedersker, Sigfred Hansen og R. Riis, Klemensker, Mathias Jensen, Hundsale, Åker, Janus Petersen, Åkirkeby, Lyngberg, Nylars, Niels Sonne, Gravgærde, Åker, Munk, St. Hallegård, Åker, Markus Hansen, St. Duegård, Åker, Jens Holm, Pedersker, som var Lucianus Kofods fætter, og Ludvig Dam, som var Philip Rasch Dams yngre broder, og som senere overtog købmandsgården.

Som det fremgår af deres hjemsteder har nogle af dem kunnet bo hjemme, medens dog de fleste har måttet indkvarteres forskellige steder i byen.

Det hedder sig, at Lucianus Kofod underviste i historie, geografi, naturlære og udarbejdelse af modersmålet. Dam skulle have undervist i aritmetik, geometri, tegning, skrivning, regning og sang.

Om den daglige virksomhed med de unge menesker ved vi ellers praktisk talt intet. Et par fristile af Markus Hansen fra St. Duegård samt et par breve og en anbefaling fra Lucianus Kofod til ham er bevaret, men ellers har det ikke afsat sig noget spor i kilderne.

Disse nye skoler, der blev oprettet helt på privat initiativ, mødte megen skepsis og modstand fra mange sider. De betragtedes som opkomlinge og føltes generende for det offentlige, velordnede system. Det hedder sig¹², at selveste D. G. Monrad, som 1855-58

var overskoledirektør, håbede på at kunne få højskolerne føjet ind i det almindelige offentlige skolesystem, dels ved, at det ved en lov i 1856 blev overdraget amtsskolerådene at fordele tilskudsbeløbene til skolerne, dels ved at lade samme råd føre tilsyn med dem og prøve på at indføre en slags eksamen. Det ser ikke ud til at Lucianus Kofod havde noget imod at holde eksamen, men flere andre steder nægtede man pure noget sådant, og det har som bekendt kendetegnet højskolerne lige siden.

Modstanden og uviljen fra visse sider medførte imidlertid en episode, som Lucianus Kofod nogen tid efter som folketingsmand drog frem i en folketingsdebat¹³. I denne angreb han Bornholms amtmand og en provst for deres optræden over for højskolen. Efter referatet fortalte han, at de to herrer omtrent midt i skoletiden faldt "med Døren ind i Huset, og sagde, at de skulde undersøge Skolens Tilstand. Provsten examinerede tildeels, og Udfaldet er blevet indberettet; men da den Dag kom, da Skolen var færdig med sit Arbejde for det halve Aar, og Skolerådet skulle møde, for at overbevise sig om, hvad Skolen havde leveret, saa mødte kun een Mand, en Lægmand".

Kofod fortalte videre, at da skolerådet senere skulde afgøre, om skolen skulle have bevilget et tilskud på 400 rigsdaler, så stemte vedkommende lægmand for det, da han havde fundet, at undervisningen var helt tilfredsstillende, mens amtmanden og provsten derimod gik ind for en halvering. Resten af rådet valgte den gyldne middelvej på 300 rigsdaler, og sådan blev det, hvad Kofod var stærkt utilfreds med. Hans angreb medførte en skarp indsigelse fra Monrad, men Kofod fulgte ikke sagen yderligere op.

Aktieselskabet

Kort efter skolens start holdtes den 24. november den første egentlige generalforsamling¹⁴ i "Foreningen for Bornholms højere Folkeskole" i skolens lokale i købmandsgården.

Med 56 stemmer mod 8 blev det bestemt, at skolen fortsat skulle være placeret i Åkirkeby. Der valgtes en bestyrelse på fem medlemmer til at tage sig af de økonomiske anliggender. Den kom til at bestå af premierløjtnant Nielsen fra Åker (formodentlig Ll. Buksegård), købmand Balle fra Åkirkeby, gårdejer J. Kofoed fra Båsegård i Nylars, hjulmager M. P. Ipsen fra Åkirkeby og købmand R. Petersen også fra Åkirkeby.

Bestyrelsen blev pålagt, så snart den fornødne kapital var tilvejebragt, at drage omsorg for opførelsen af en hensigtsmæssig skolebygning. Hvad denne ville koste mere end 3.000 rigsdaler, skulle tilvejebringes ved lån. Der var allerede tegnet aktier - à 10 rdl. - for 2600 rigsdaler, så man var tæt på målet, og man

havde derfor begrundet håb om at kunne påbegynde opførelsen af bygningen allerede næste sommer.

Avisens referat slutter med følgende:

”Vi kunne ikke slutte denne vor Meddelelse, uden at yttre vor Glæde over den gode Stemning og frugtbringende Enighed, der i alt væsentligt gjorde sig gjældende i Generalforsamlingens Forhandlinger: et skjønt Vidnesbyrd om Bornholmernes aabne Sands for Tidens Krav, om deres Modtagelighed for gavnlige Idéer, om deres Modenhed til - ”statsborgerlig” Frihed”.

Senere samme vinter, i februar 1857, blev der igen holdt generalforsamling i foreningen¹⁵, men ellers er der stille om den. De store planer blev da heller ikke til noget. Det hele er tilsyneladende ganske stille løbet ud i sandet, da Lucianus Kofod hen på sommeren året efter opgav at videreføre skolen.

Om de enkelte bestyrelsesmedlemmer og deres forhold til højskolen ved vi kun lidt om de to. Jens Kofoed, Båsegård i Nylars, fik den videre betydning, at en søn af ham, Mikael Kofoed, blev lærer i landbrugsfag på den senere skole på Pæregård i Østerlars. Den anden, vi ved lidt om, er hjulmager Mogens Peter Ipsen, som i 1856 var 30 år. Han fik betydning for højskolebevægelsen hele resten af sit liv, idet han var med i en støtteforening for Østermarie-skolen og var en af medstifterne af den nuværende skole ved Ekkodalen. Han var i dennes bestyrelse til sin død 1898.

Lørdagsmøderne

Mens vi som omtalt ikke ved meget om skolens daglige virke, ved vi en hel del mere om en anden del af virksomheden. Det er de førnævnte offentlige møder, som blev afholdt hver anden lørdag eftermiddag kl. 4, og hvoraf det første blev holdt allerede den 8. november 1856, knap 14 dage efter åbningen.

Redaktøren af ”Rytterknægten” var medvirkende ved mødet, og derfor var der forståeligt nok et kort referat i avisen¹⁶ tirsdagen efter. Det lød som følger:

”Bornholms højere Folkeskole

Det første almindelige Lørdagsmøde fandt Sted den 8. de ds. Over 50 Mennesker havde indfundet sig for at overvære det. Efter at Forstanderen Herr Lieutenant Lucianus v. Kofod havde udtalt sig om Mødernes Formaål, holdt Cand. Wolff et Foredrag over Folkehusoldningslæren, navnlig: Indledning og ”Rigdoms” Natur, Væsen og Tilblivelse. Lieutn. v. Kofod indledede dernæst sine mythologiske Foredrag ved at paavise Forskjellen mellem Mythe og Historie. Det sidste på Programmet var Oplæsning af ”Christian den 8de” og paa Opfordring desuden af ”Læssø” tvende Digte af C. Ploug. Imellem Foredragene og til

Slutning bleve flere Sange afsungne... Desuden vedtoges paa disse Møder at discutere offentlige Anliggender, hvorved der aabnes Tilstedeværende Lejlighed til at udtale sig”.

I løbet af de to højskolevintre blev der holdt 20 møder. Der er i ”Rytterknægten” annoncer om de fleste af dem, og i nogle af disse blev der tilbudt kørelighed fra Rønne. Om nogle af møderne er der korte omtaler bagefter, men egentlige referater er der kun for et par stykker.

Efter det 8. møde i februar 1857 blev der ligefrem skrevet et hyldestdigt på tre vers til Lucianus Kofod¹⁷. Heraf skal nogle linier fra 2. vers gengives, da det forekommer typisk for den tids højstemte sprogbrug om folkeoplysningen og dens formål:

”O Lærerstand, som plejer unge Skud,
Spænd med al Kræfter Viisdoms gyldne Bue,
Forjag al Mørkhed i den unges Aand;
Led du den gamle hen til Lysets Bolig,
Bind unge friske Skud med Kundskaabs Baand;
Til dette Maal vi alle virke trolig.”

Efter digtet hedder det følgende:

”Hvor interessante og belærende disse Lørdagsmøder paa Folkehøjskolen ere, kan kun den eller de fatte, som have overværet disse, en meget talrig Forsamling var den 21de Februar tilstede, og det viser sig, at Leutnant L. Kofod er en talentfuld Mand. Mødet hævedes med et ”Leve” for Højskoleforstanderen”.

Efter et møde under det næste vinterkursus den 28. november samme år kom der et meget udførligt referat i avisen¹⁸. Det skyldtes, at en mormonmissionær ved navn Jensen var mødt op og - efter et foredrag af Kofod og et indlæg om kristentro af en husmand - havde blandet sig i diskussionen. Han havde bedt om ordet og fået det, og ”som man løfter Stigbordet fra en Møllesluse, aabnedes hans Mund for en Strøm af Ord, der med et Skybruds summende Larm og vandede Indhold bragte Tilhørerne til at ryste paa Hovedet”. Det udviklede sig til en vældig diskussion mellem ham og Lucianus Kofod. Denne skal ikke refereres her, men i sine svar til missionæren får Kofod givet udtryk for noget, som nok hører til det grundlæggende i hans livssyn, og derfor skal dette kort gengives.

Mormonprædikanten forfægtede naturligvis sine egne og mormonkirkens standpunkter, og udviklede det i en vældig tankebygning, og det blev lige så systematisk punkt for punkt tilbagevist af Kofod. Han anbefalede dem i stedet for deres ørkesløse bestræbelser på at finde den højeste sandhed ud fra nye påståede åbenbaringer ”hellere i Sind og Levned ganske at udøve det, de med sund Fornuft og uden

“nyere Hjælpemidler” kunde forstaae af den kristne Kirkes hellige Skrift; fuldstændigere, klarere eller blot nyere Troes- og Leveregler fandt han (K.) overflødige, saalænge de aldeles tydelige, fattelige og uomtvistede endnu ikke vare af nogen fuldelig efterlevede”.

Dette udsagn om ud fra sund fornuft at efterleve de klare tros- og leveregler viser, at Lucianus Kofod i dette forhold står helt på oplysningstidens grund. Det er formodentlig udelukket, at han ikke skulle have kendt noget til Grundtvig, men nogen inspiration fra den side fornemmes ikke. Ved siden af det stærkt følelsesmæssige, som især kom til udtryk i hans nationale holdning, stod han religiøst på rationalismens grund, den retning, som Grundtvig indædt bekæmpede i sine yngre dage, og som siden er blevet så forkæret af de fleste.

Om denne retning er det imidlertid også sagt, at dens værdifuldeste indsats ligger på landbrugsreformernes og folkeoplysningens område. På den måde er der altså sammenhæng i tingene. Men mere herom senere.

Kort tilbage til lørdagsmødet. Mormonprædikanten lod sig ikke uden videre sætte til vægs, og derfor tog Lucianus Kofod til sidst det nationale i anvendelse og anklagede ham for at være upatriotisk, når han i den nyvundne religionsfriheds navn ville forføre frie danskere til at underkaste sig en fremmedartet autoritets trældom. Prædikanten måtte gå derfra med uforrettet sag; han vandt ikke noget gehør for sine synspunkter.

Referenten, der netop af denne diskussion var blevet tilskyndet til at skrive det ret lange referat, slutter med følgende: “Det var en herlig, indholdsrig Aften den samme Løverdagsaften. Forsamlingen - mellem 350 og 400 Personer af begge Kjøen, forskellige Stænder og Livsvilkaar - skiltes først Kl. henved 9 1/2”.

Antallet af mødedeltagere skal i dette som i mange følgende tilfælde næppe tages for pålydende. Hvis man i stedet for de konkrete tal tager dem som udtryk for, at lokalerne var fyldt til bristepunktet, at man stod som sild i en tønde e.lign., eller at mødet i det hele taget var meget vellykket, så er man nok sandheden nærmere. Tallene er formodentlig blot en måde at udtrykke dette på over for en offentlighed, der ikke havde nøjere kendskab til stedet eller de nærmere omstændigheder i øvrigt.

Trods det, at dette som de tidligere møder var blevet oplevet som meget vellykkede, kom det tilsyneladende senere på vinteren alligevel til nogle konfrontationer, der satte skår i den gode stemning. Under det omtalte møde var der faldet en del knubbete ord om den danske kirkeordning, og det ser ud til at have udviklet sig til en fortsat meningsudveksling på de følgende møder. Det satte sig spor i avisindlæg, og i februar og marts 1858 udviklede det sig nærmest til en verbal fejde mellem Lucianus Kofod og nogle af

hans opponenter, alt sammen i “Rytterknægten”. Denne debat har næppe gavnet hans muligheder for at videreføre skolen.

Vinterens virksomhed sluttede i øvrigt med, at der blev indbudt til offentlig prøve den 16. april 1858¹⁹, hvortil elevernes forældre og andre interesserede var velkomne.

Dermed sluttede ikke blot denne vinter og det første samlede kursus, der som omtalt var berammet til netop to vintre. Også skolen som sådan sluttede. Der var gjort en begyndelsen, men det lykkedes ikke at videreføre den.

Folketingsmænd

I foråret 1857 døde Åkirkeby-kredsens folketingsmand, en pastor Gram, som var præst i København. Der skulle derfor være suppleringsvalg, og dette blev fastsat til den 12. august. Efter at et kandidateme i Svaneke havde afslået at stille op, kom Philip Rasch Dam på tale og opfordredes til at stille op. Han blev overrasket, da han aldeles ikke havde regnet med det i en så ung alder; han var kun 34. Det endte dog med at han sagde ja, og efter en glimrende valgtale blev han enstemmigt valgt ved håndsoprækning på valg dagen den 12. august 1857²⁰. Han bevarede sit mandat uafbrudt i næsten 35 år. Fra 1869 var han tillige borgmester i Åkirkeby, en post han bevarede lige til sin død år 1900.

Om han fortsatte som lærer på skolen på dens andet vinterkursus, ved vi ikke, men i det omfang rigsdagsarbejdet tillod det, har han formodentlig gjort det.

Sommeren efter, 1858, skulle der være ordinært valg til folketinget. Den tidligere folketingsmand i Rønne-kredsen, Findanus Petersen, genopstillede ikke, og da der tilsyneladende ikke var nogen iver efter at stille op, meldte Lucianus Kofod, som kun var 29 år, sig. Han fremsatte politiske udtalelser, og de vandt genklang. Derefter holdt han taler ved flere møder, og fik sig møvet ind til et selskab af det mere eksklusive borgerskab på hotel “Sommerlyst” for også at præsentere sig dér. Trods modstand og forsøg på latterliggørelse lykkedes bestræbelserne. Efter et livligt valgmode den 14. juni endte det med, at også han blev valgt til folketinget²¹. Philip Rasch Dam genvalgtes uden modkandidat i Åkirkeby.

Der er senere peget på, at de to hovedpersoners valg til folketinget blev årsagen til, at skolen i Åkirkeby ophørte. Men Lucianus Kofod havde rent faktisk planer om en fortsættelse. Det ses af annoncer for den næste vinterskole i slutningen af juli og begyndelsen af august 1858²². Denne gang er det igen i Bornholms Avis, for valgkampen havde medført, at Kofod var

blevet uvenner med redaktør Wolff på "Rytterknægten".

Siden er der imidlertid ikke noget om skolen; Kofod har formodentlig indset, at løbet var kørt for ham. I en artikel i anledning af åbningen af den senere højskole i Østermarie skriver han, at foretagendet dengang brast, men ikke tilliden til, at det kunne lade sig gøre under gunstigere vilkår.

Eleverne senere hen

Af de tolv elever, vi kender navne på, fik et par stykker betydning for de senere højskoler. Den mest nærliggende at nævne er **Markus Hansen** fra St. Duegård i Åker. Han overtog senere sin fødegård, og var aktietegner i et forsøg på at oprette en ny skole i 1868. Han ses også at have været en af støtterne for skolen i Østermarie, og for den nye højskole ved Ekkodalen blev han formand i mange år.

Peter M. Hermansen²³, Kattesletsgård, Bodilsker, som også overtog sin fødegård, ses også at have været en af støtterne for højskolen i Østermarie, og nogle af

hans ældste børn har sandsynligvis været elever dér. Hans tre yngste sønner blev elever på skolen ved Ekkodalen.

Mathias Peter Jensen²⁴, Smedegård, Åker, som også overtog fødegården, men senere købte Limensgård, blev senere i 16 år, 1882-98, landstingsmand valgt af Højre.

Munk, St. Hallegård, Åker, som kun kan være den ældste søn, **Jesper Munk**²⁵, kom ulykkeligt af dage i september 1864. Som befalingsmand i militsen havde han været i Rønne for at aflægge troskabsed over for den nye konge, Christian den 9., men på vej hjem derfra faldt han af hesten og døde af sine kvæstelser. To af hans yngre brødre blev senere elever i Østermarie.

Kofod, Ågård, Pedersker, er formodentlig den ældste af det første kuld (moderen var gift to gange), **Jens Kristian Kofoed**²⁶, som senere blev lærer i Hjørunde i Nordsjælland, men døde allerede som 43-årig.

Ludvig Dam²⁷, Philip Rasch Dams yngre broder, førte som omtalt købmandsgården videre.

De resterende seks elever er der ingen oplysninger om.

KAPITEL 1

Virksomheden i Åkirkeby 1856-58

1. Bhs. Avis 22/2 1856.
2. Samme den 4., 7. og 11/3 1856.
3. Samme den 18/3 1856.
4. Samme den 1/4 1856.
5. Rytterknægten den 4/11 1856.
6. Bhs. Avis d. 11/11 1856.
7. K. H. Kofoed, bind II, side 181 ff.
8. Samme side 150 ff.
9. Ifølge Roar Skovmands doktordisputats side 93.
10. Annoncer i Bhs. Avis 5., 11. og 12/9 1856 og i Rtk. den 6/10.
11. Papirerne forefindes i rigsarkivet. Oplysningerne her er hentet fra G. L. Dam og H. K. Larsen: AAKIRKEBY 1346-1946, side 170.
12. DDF 100 år, bind I, side 398-399.
13. K. H. Kofoed, bind II, side 196.
14. Referat i Rtk. den 28/11 1856.
15. Notits i Rtk. den 20/2 1857.
16. Rtk. den 11/11 1856.
17. Samme den 6/3 1857.
18. Samme den 5/12 1857.
19. Annoncer i Rtk. den 10. & 12/4 1858.
20. K. H. Kofoed, bind II, side 146 ff.
21. Samme side 178-181.
22. Bhs. Avis den 23. og 30/7 og 3/8.
23. Blem-Sl. side 27.
24. K. H. Kofoed, bind IV, side 141.
25. Gunnar Juul Nielsen: Min bedstemor og hendes søskende - optegnelser over slægten. Bhs. Centralbiblioteks lokalsamling.
26. Jochum. side 14.
27. Dam og Larsen: AAKIRKEBY 1346-1946, hvor der er yderligere henvisninger.